

Fig. 1. Kirken, set fra øst. KdeFL fot. 1984. - *The church seen from east.*

NØLEV KIRKE

HADS HERRED

Ved skøde af 30. marts 1687¹ afstod kongen kirken til Gregorius Rathlous enke Margrethe Gersdorff, der i forvejen ejede Saksild kirke, hvortil Nølev var og fortsat er *anneks*. De to kirker havde derefter samme ejerhistorie (s. 2411). Kirken overgik til selveje 1. januar 1922.

Under gravning 1966 i skibets nordøstre hjørne og 1984 i koret er fundet forskellige småting² og ialt 11 *mønter*,³ hvoraf den ældste er fra Erik Menveds tid.

Nølev ligger i morænelandet, der løfter sig på sydøstsiden af den markante ådal, som adskiller Ning og Hads herreder og fortsætter i Norsminde fjord; sognet har en udløber nordpå, hvor Assedrup ligger på den anden side af åen.

Kirken er rejst på en lille knold, på hvis top skibets vestgavl står, men bygningen er lidet synlig i landskabet, da den på samme tid ligger i en lavning i terrænet.⁴ I ældre tid grupperede landsbyens gårde sig omkring kirken (fig. 28), mens de senere års beherskede tilvækst af huse er foregået i østlig retning langs Nølev byvej.

Kirkegården, der ikke synes udvidet, *hegnes* af nyere granitkvadermure, der på syd- og vestsiderne er suppleret med bøgehæk. Tidligere udgjordes hegningen af stengærder, der 1619,⁵ da de omtales første gang, trængte til omsætning. 1716⁶ siges muren at være øde og forfalden, så svin kunne gå over og omrode

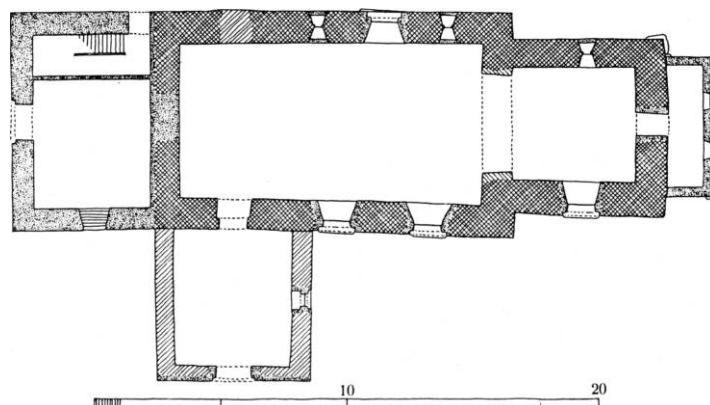

Fig. 2. Grundplan 1:300. Opmålt af Karen Vium Jensen og Preben Skaarup 1972, suppleret med iagttagelser under restaureringen 1984 og tegnet af KdeFL. - Plan 1:300.

gravene, og 1836 hedder det, at hegningen bør forbedres, da kirkegården mangler »tilbørlig fred«. 1862 meldes stengærdene at være indtil to alen høje, og i slutningen af forrige århundrede⁸ blev alle fire sider sat om.

Kirkegårdens hovedindgang er en køreport midt i vestsiden, udformet med to jerngitterfløje mellem hvidkalkede, teglhængte piller. Sydligt i øst er der en fodgængerlåde, bestående af en jerngitterfløj mellem to piller, der er udført i sammenhæng med hegnsmuren og tagstensafdækkede.

1683-84⁹ skulle hvælvingen over *†risten* i porthuset ommures, hvilken oplysning synes at gælde adgangen i vestsiden, der således må

have været en *†muret portal*, formentlig identisk med den port, der i forbindelse med gårdens omsætning 1900⁸ ønskedes flyttet ud i linie med ringmuren. 1685-86⁹ nævnes *†rist* i nord, måske den samme som den låge, hvortil et par karle 1613⁵ gjorde et »skruff« (tag), og hvor 1657¹⁰ bemærkedes, at den tilstødende mur var brøstfældig. 1742⁶ foreslog synet, at den østre indgang blev forbedret med et lidet skjul eller tag over lågen.

†Ligkapel nævnes 1906.⁸ Den eksisterende, hvidkalkede, teglhængte bygning med toiletter og redskabsrum, placeret i kirkegårdens nordside, er opført 1977 efter tegning af H. P. Holm Nielsen. Støbt *fortov*, der nævnes 1946, afløst efter 1973 af pikstensbro omkring hele kirken.

De dominerende træer på kirkegården er kastanier i nord, ahorn i øst og lind i vest; store aske omtales 1862.⁸ *†Klokkestabel* omtales første gang 1687,¹¹ da det siges, at klokken hænger i træværk på kirkegården; 1700⁶ var »klokkeværket« meget brøstfældigt. Den stabel, som nævnes 1862 og 1883,⁸ er vist identisk med den,¹² hvori klokken hang 1952, da den flyttedes til det nye tårn (jfr. fig. 27). Der meldes jævnligt om maling af »træstilladset« og tjæring af dets tag.

Kirken består af kor og skib fra tiden omkring år 1200, hvortil i senmiddelalderen eller engang i 1500'erne er føjet et våbenhus i syd og muligvis tillige et siden forsvundet tårn i vest. Et sakristi ved korets østgavl nævnes første gang 1716. Det eksisterende tårn ved skibets

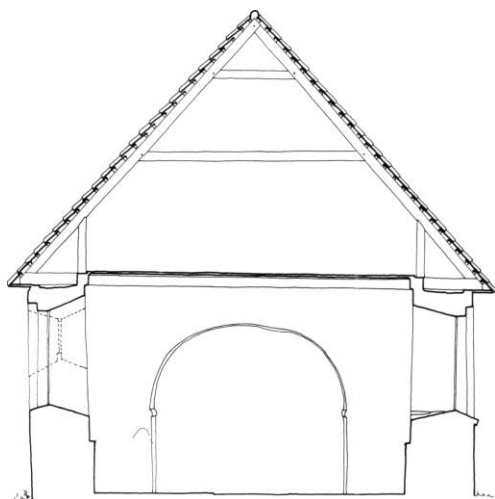

Fig. 3. Snit i skibet, set mod øst, 1:150. Opmålt af Karen Vium Jensen og Preben Skaarup 1972, tegnet af KdeFL 1984. - Section through the nave 1:150.

Fig. 4. Kirken, set fra sydøst, før tårnet blev tilføjet 1952. VM fot. 1948. - *The church seen from south-east, before the tower was built.*

vestende er rejst 1952. Orienteringen har lille afvigelse mod nord.

Kirkens ældste dele, det kvadratiske kor og skibet, der indvendig er omtrent dobbelt så langt som bredt, er opført af hovedstore marksten, der overvejende er lagvis opmurede med småsten pakket i fugerne. Bygningens hjørner og åbninger er sat med kvadre, der er ret store og veltilhuggede; en svær karmsten er bevaret på indersiden af den tilmurede norddør. Aftagsgavlne er kun det centrale parti af korets i behold. Den søndre *portal*, der er en enkel, rektangulær åbning, er bevaret i brug, mens den nordre, der som nævnt er blændet, aflæses på facaden. Der har oprindeligt været tre *vinduer* i koret og to i hver af skibets langsider. To af korvinduerne er bevaret, det østre noget ændret og fornedet ødelagt ved gennembrydning af passage til sakristiet, mens det nordre, der lukkedes efter synets ønske 1859,⁸ 1984 genåbnedes indvendig (jfr. vinduer). Vinduerne i skibets nordside er begge bevaret, tilmuret; den indre overligger ved det østre er nærmest polygonal. Sydsidens to lysåbninger spores indvendig.

Ændringer og tilføjelser. Triumfbuens udvidelse, der har afstedkommet nogen ommuring af skibets østvæg, er formentlig foregået i den senne middelalder, ligesom det synes at være tilfældet de fleste andre steder i stiftet. Vederlag i den trykket rundbuede åbning angives med et rundt skifte.

Våbenhuset foran syddøren, der nævnes første gang i 1680'erne⁹ i anledning af en reparation, synes tilføjet engang i reformationsårhundredet, men har måske haft en forgænger af bindingsværk (jfr. tage). Det er opført med formure af munkesten, hvis skiftegang dog ikke kan registreres, og har marksten i bagmurene. Hver langside afsluttes med en falsgesims, men i øvrigt er bygningen uden karakteristiske træk. Kortsiden med den sekundært udvidede, fladbuede portal præges af ommuringer, og hele taggavlne er udført med småsten »for ei længe siden«, skrev Uldall 1884. 1657¹⁰ manglede en bæk, og 1828¹³ stod der fire. En kalkbæk, der 1854⁸ ønskedes bortskaffet, kan have været indrettet i våbenhuset, hvor synet 1883 henstillede, at kuldynge blev fjernet. 1859⁸ foreslog synet et nyt vindue.

Fig. 5. Indre, set mod øst. Fotografi omkring 1918 i Det kgl. Bibliotek. - *Interior looking east.*

Fig. 6. Indre, set mod øst 1907. C.A.J., fot. 1907 - *Interior looking east.*

Fig. 7. Kirken, set fra nordøst. NE fot. 1981. - *The church seen from north-east.*

Sakristiet, som nævnes første gang 1716,⁶ da der var sket skader på grund af tryk fra koret, er en teglhængt halvtagsbygning, der ved en gennembrydning i korgavlen står i forbindelse med kirkens indre. Placeringen er ikke usædvanlig i stiftet, og et par yngre eksempler (Saksild, s. 2417 og Astrup, s. 2345 kan være inspireret fra Nølev, der som annekskirke har haft behov for præsteværelse. Bygningen og navnlig dens hældende østmur ønskedes istandsat 1823,⁷ og fra denne lejlighed stammer muligvis den svære bjælke, som går tværs over rummet, gennem vinduet i korgavlen og rager ind i koret, hvor altertavlen er fastgjort til den med et par jernkroge. 1862⁸ gennemførtes en ommuring, som gav det i forvejen utvivlsomt enkle sakristi det nuværende, ganske prunkløse præg.

Tårnet er rejst 1952 efter tegning af H. P. Nielsen og rummer ligkapel i sin underetage, mens udrangerede inventarstykker og andre genstande er opstillet i mellemstokværket. 1899⁸ bemærkede synet, at kirken hverken havde tårn

eller spir, og fra 1944 arbejdede menighedsrådet med planer om at tilføje et muret tårn, foranlediget bl.a. af, at skibets vestgavl hældede, og at klokkestablen stod foran udskiftning. Det fremføres i sagens akter,¹⁴ at der ved gavlen eksisterede et markstensfundament, men ud over, at bredden angives til 140 cm, og at der ved vestsiden fandtes et par fremspring, beskrives det ikke nærmere. Øjensynlig blev et *ftårn* påbegyndt, og når det 1613-14⁵ nævnes, at en bjælke indlagdes under klokken »i tårnet«, fristes man til at formode, at et eller andet virkelig blev fuldført. Allerede 1618⁵ hedder det, at »den gamle mur, klokken hængte udi«, blev nedbrudt, og at tre mand i 19 dage opmurede den påny.

Det mulige tårn må under alle omstændigheder være forsvundet før 1681-82,⁹ da klokken hang i kirkens vestgavl. 1715⁶ var man betænkelig ved de revner i muren, som »synes kommet, siden klokken der blev indhængt«, og »takkerne« på gavlens sydside truede med at falde ned, men da var klokken allerede flyttet til sit »træværk« på kirkegården.

Fig. 8. Fragment af $\dagger$ kalkmaleri af S. Mikael drage-dræber, formodentlig fra 1300'ernes første halvdel, på triumfvæggens søndre del (s. 2447). KdeFL fot. 1984. - *Fragment from wall-painting of St. Michael the dragon slayer, presumably from the early part of the 1300's, on the south section of the rood screen.*

Almindelig *vedligeholdelse* nævnes i 1680'erne⁹ og omfattede specielt nymuring af skibets vestgavl og en større istandsættelse af våbenhuset. 1717⁶ siges netop at være gennemført en reparation med tømmer og sten. Det er ikke klart, hvad der erindres ved jernbogstaverne CFHR (for kirkeherren, geheimeråd Christian Frederik von Holstein (-Rathlou)) og året 1808, som Uldall iagttog på skibets vestgavl.¹⁵ 1818 meldes kirken under reparation og synes siden at have været vel vedligeholdt. 1832⁷ hedder det, at tilstanden er »uden brøst«.

1850⁸ erklærede synet, at det limfarvede lofts bjælker og brædder var »så stygge, at gipsning

må anses fornøden til kirkens forskønnelse, da oliemaling ikke kan anvendes«. Forinden ønskede man nye og større vinduer. 1862 var såvel skibets som korets loft pudset, hvilken tilstand varede til begyndelsen af dette århundrede⁸ (jfr. fig. 6). 1984 foretoges en indvendig istandsættelse under ledelse af H. P. Holm Nielsen.

Gulvet, som 1613-14⁵ var »nedfalden«, ønskedes oplagt, og 1680-81⁹ omlagde mureren gulvet i våbenhuset og mange steder i kirken. 1715⁶ nævnes, at »der var ganske fordærvet ved skriftestolen«, hvor der kun lå nogle få løse sten. Hele kirken synes således at have haft murstensgulv, der 1803⁶ krævedes lagt om i sakristiet og 1819⁷ bl.a. i koret; 1862⁸ var alle gulve af mursten. I nyere tid lå der trægulv inden for knæfaldet og i præsteværelset, mens de øvrige gulve 1907 bestod af små, gule sten lagt i sildebensmønster. Ved den indvendige istandsættelse 1984 lagdes overalt røde, kvadratiske teglfliser undtagen under stolestaderne, hvor der nu er ludbehandlet fyrretræ.

Ved genåbningen 1984 af *vinduet* i korets nordside, der som nævnt blændedes omkring 1860, fandtes egetræsrammen, blyspidserne og alle ti ruder af grønligt glas på plads. I de tilmurede vinduer i skibets nordside, hvis lysninger ligeledes havde hvidtningen i behold, konstateredes samme år tilsvarende rammer, udført af fire stykker, mens spidser og rudeglas kun delvis var bevaret. Det hele gjorde indtryk af at være udført i nyere tid, måske i begyndelsen af forrige århundrede.

På indersiden af skibets vestgavl spores et 163 cm bredt, uregelmæssigt fladrundbuet vindue, hvis top er i niveau med loftbjælkerne, mens bunden er ødelagt ved ommuringer. Vinduet, som efter synets opfattelse 1817⁷ trængte til fornyelse, og som 1859⁸ ønskedes gjort magt til kirkens andre,¹⁶ er måske brudt for at skaffe lys til $\dagger$ pulpituret.

Tagene synes siden den første efterretning 1615⁵ at have været teglhængte. Korets og våbenhusets tagværker er overvejende af eg; førstnævnte sted samlet og nummereret på østsiden, sidstnævnte sted viser udboringer¹⁷ i et

Fig. 9. Indre, set mod øst 1981 før restaureringen. NE fot. 1981. - Interior looking east 1981 before the restoration.

par af spærene, at disse må være genanvendte rembjælker fra et lerklinet bindingsværkshus.

Opvarmning kom på tale 1881,⁸ da synet foreslog opstilling af en kakkelovn i skibets nordøstre hjørne. En kalorifer, der vist var indrettet 1936, blev 1966 afløst af et varmluftsanlæg.

Efter hovedstandsættelsen 1984 står kirken teglhængt med lysgrå sugfjæl og hvidkalket ude og inde. Bortset fra stolestadernes afsnit er alle gulve lagt med røde murstensfliser og loftterne rødmaledede. De spidsbuede vinduer i kor og skib er udvendigt faldede, og jernsprodserne malet sorte.

KALKMALERIER

Under restaureringen 1982-84 fandt man rester af kalkmalede dekorationer fra forskellig tid,

men kun fem senmiddelalderlige *indvielseskors* i koret blev restaureret. Det drejer sig om to på hver af væggene i syd og nord samt ét af de to på østvæggen, der var iagttaget 1984. Det er ens, gulmalede Georgskors i okkerfarvet ramme med små buespids indefter, hvorved korsarmsmellemmrummene fremtræder som hjerter. †*Kalkmalerier*. Øvrige fundne rester blev ikke afdækket eller restaureret, men overkalkedes. 1) Foruden det ovennævnte *indvielseskors* i koret er set ialt fire i skibet, to på hver af langmurene.

2) På triumfvæggens søndre del ud for mellemrummet mellem prædikestol og lydhimmel er iagttaget et fragment af *S. Mikael dragedræber* (fig. 8), antagelig fra 1300'ernes første halvdel. Resterne viste et udsnit af helgenen, iført kjortel sammenholdt af krydsskraveret bælte, der

foran sig holdt et spidsovalt, korsmærket skjold. Med den ene, synlige fod trådte han på en drage, hvis snoede hale rejste sig højt op langs hans ene side, mens bladformede rygtakker eller flammer fra gabet sås under kjortelens nedre bort. Motivet er muligvis malet i tilknytning til et †S. *Mikaelsalter*, der jævnligt findes på den omtalte plads.¹⁸

3) En lille rest af en gråmalet(?) *baldakin*, formodentlig fra 1700'rne, er iagttaget bag altertavlen.

4) Bag orglet er 1907 konstateret udefinerbare dekorationer.¹⁶

INVENTAR

Oversigt. Efter en nylig restaurering har kirken fået genopstillet sin altertavle fra 1573, der 1912 havde måttet vige pladsen for et af Anker Lunds altertavlemalerier. Et alterbordspanel fra 1520-50, med fint udførte rankemalerier, er nu i Odder museum. Den snedkrede prædikestol fra 1625-40 stammer fra et værksted, der har været virksom i hele Hads herred. Til kirkens ældste inventar hører en tøndeformet dø-

befont med naive figurfremstillinger samt muligvis et vievandskar, der i slutningen af forrige århundrede blev opstillet i Rathlousdals have.

Alterbordspaneler. 1) 1943, af eg, tegnet af arkitekt H.P.Nielsen. *2) (Fig. 10), 1520-50, af fyr, 93 X 157 cm. Panelet, hvis rammeværk er samlet ved hjælp af dyvler, har tre rektangulære fyldinger i profilerede rammer, dog skrå sålbænk forneden. En del af den oprindelige, særdeles veludførte bemaling, i tempera, er bevaret. På rammeværket ses en ådring i rødt-hvidt, der på det øvre rammestykke er afbrudt af en skriftfrise med en formodentlig sekundær, sortmalet frakturindskrift, hvoraf kan læses »... ihukom(m)else ... oc velsigne dig«. Profillisterne er grønne, blå og røde. I fyldingsfelterne ses rutineret malede bladranker med blomster og småfrugter af samme art som malerierne på bagsiden af altertavlen i Århus domkirke¹⁹ og kalkmalerierne i samme kirkes søndre korsarm (s. 421 ff). Rankerne, der i hovedtrækkene er udført symmetrisk omkring panelets midtakse

Fig. 10. *Alterbordsforside fra o. 1520-50, med samtidige rankemalerier. Nu i Odder museum (s. 2448). Sophus Bengtsson fot. 1938. - *Frontal of communion table from c. 1520-50 with contemporary pampre paintings. Now in Odder museum.*

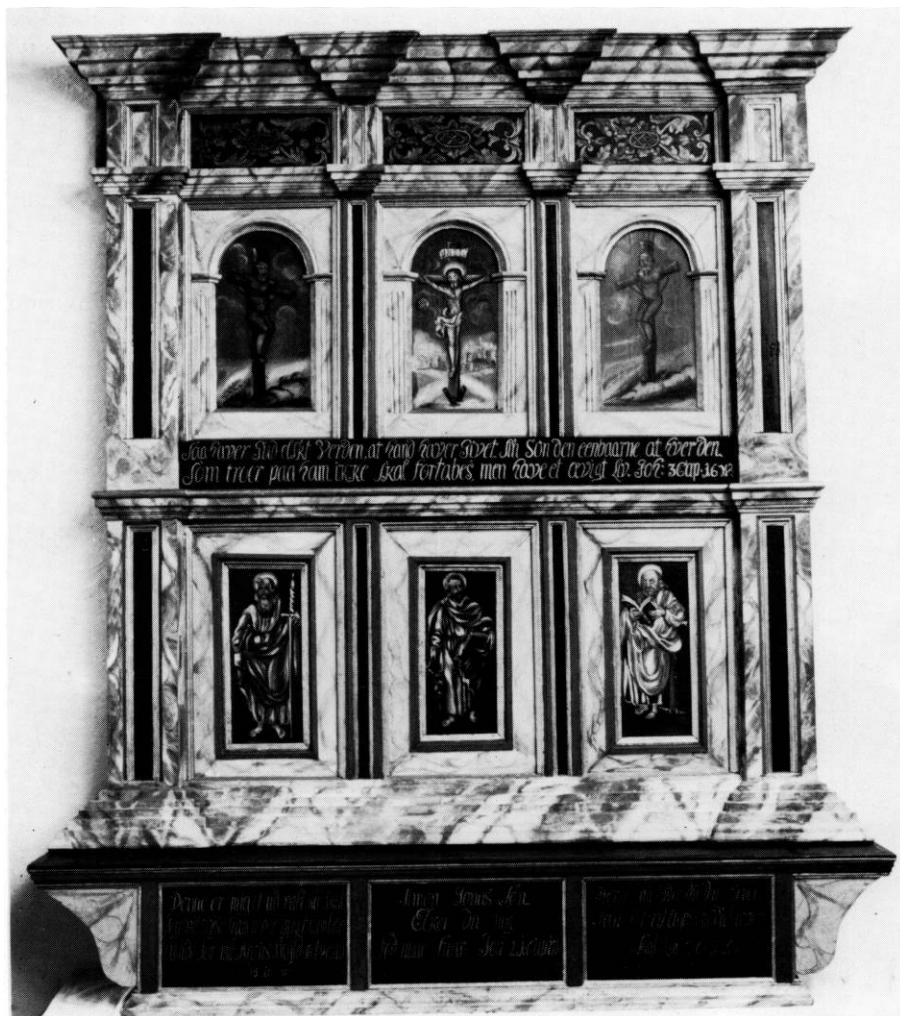

Fig. 11. Altertavle, skænket 1573 af sognepræsten Bertel Nielsen, med malerier fra 1700'rne (s. 2449). Kurt Nedergaard fot. 1982. - Altarpiece, donated 1573 by the minister. Paintings from the 1700's.

og sandsynligvis med et træsnit som forlæg, er tegnet med sorte konturer og skyggestreger; en del hvidt er lagt på den ene side af de lysgrønne bladranker ligesom på frugter og blomster, der i øvrigt er rødmaledede. Indtil 1939 var panelet skjult bag et fastsømmet alterklæde, herefter afgivet til Odder museum (inv. nr. 1976:123).

Alterklæde, 1984, tegnet og udført af kunstvæveren Esther Bové Reintoft. Et nyere, rødt fløjsalterklæde med guldgalonere, latinsk kors mellem to lodrette bånd, nu ude af brug, i tårnet. †*Alterklæder*. Ifølge inventariet 1613/14⁵ var alterklædet af lærred og ubrugeligt. 1681/82⁹ bestod det af rødt klæde, der 1715 var

fornyset med et tilsvarende.⁶ 1828¹³ fandtes et klæde, svarende til †messebaglen, af grønt plys med to sølvvåbener, galoner og seks bogstaver, formodentlig ligesom i Saksild (s. 2421, nr. †2) skænket af kirkeejeren Chr. Fr. von Holstein (-Rathlou). 1854 ønskedes anskaffet et rødt fløjsalterklæde med guld, men uden våbenmærker. Endnu 1862 synes dette dog ikke sket, måske først 1888.⁸

†*Alterdug* var 1715⁶ af fint lærred med kniplinger om, men gammel (jfr. Saksild s. 2421).

Altertavlen (fig. 11) er ifølge en †malet indskrift sandsynligvis skænket 1573 af sognepræsten Bertel Nielsen. Den er et usædvanligt

Fig. 12. Altertavlefeldt med maleri af apostlen Peter, fra 1700'rne (jfr. fig. 11) (s. 2450). NE fot. 1981. - *Panel of altarpiece with painting of the Apostle Peter, from the 1700's.*

eksempel på den såkaldte katekismustavle, der består af snedkrede panelstykker med malede skriftsteder, her erstattet af malerier fra 1700'rne.

Tavlen, af fyr, står på et predellalignende fodstykke med rektangulære fyldingsfelter og svejftet udsavede endestykker. Storstykket er delt i to stokværk, hver med tre listeindrammede fyldingsfelter adskilt af smalfelter; tilsvarende, men noget større, pryder tavlens ydre pilasterfremspring. I de nedre storfelter er rektangulære, ret smalle fyldingsfelter, i de øvre enkle bueslag på riflede pilastre. Kraftigt udladende profillister danner fodstykke og gesims, den sidstnævnte tredelt ved forkrøpninger. Farvespor på gesimsens overside viser, at tav-

len har været afsluttet af en baldakin. Et lille 8 cm højt, fladtskåret fuglehoved, fremkommet ved sidste restaurering, er muligvis en rest af en storvinge.

Tavlen med det seksdelte storstykke tilhører en (tidlig) katekismustype,²⁰ der er kendt i det østlige Danmark, med forholdsvis nærstående eksempler fra Sydlolland,²¹ hvorimod den hidtil ikke synes erkendt i Jylland.²²

1982 gennemgik tavlen en restaurering ved Kurt Nedergaard, hvorved tidligere adskilte dele sammenføjedes,²³ og en staffing fra 1700'rne istandsattes. Rammeværk og fyldingsindfatninger har en marmorering i grå toner med røde indslag, på listerne rødt og guld; i friseelterne er gyldne, brunkonturerede akanthusornamenter på gråblå bund. Bundelterne i de lodrette smalfelter er ultramarinblå, mens baggrunden for de gyldne kursivindskrifter på midtpostament og fodstykke er sort. På den førstnævnte et citat fra Joh. 3,16: »Saa haver Gud elsket Verden«, etc., i predellafelterne fra Ap.G. 9,15, Joh. 21,17 og Lukas 2,29. Malerierne i storfelterne er foroven, på blå himmelbaggrund, den blege Korsfæstede, flankeret af de brunlødede, grove røvere; forneden, fra nord, Paulus med sværd, Peter med nøgle (fig. 12) og Simon med sav, i brogede dragter på sort baggrund. I slutningen af 1800'rne er klædedragternes foldekast blevet kraftigt markeret med hvidgråt, ligesom marmoreringen er opmalet og indskrifterne gentaget, men med gul salmebogsfraktur. I friseelterne var malet hvide båndslang på ultramarinblå bund.²⁴

Under restaureringen fandt man kun fa spor af tavlens oprindelige bemaling, på kridtgrund. På storfelternes brede rammer lå en mønjerød farve som bund for hvidgule ranker; predellans endestykker havde grøn farve samt rødbrunt på enkelte profiler. Det lille fuglehoved var hvidtgråt, med mønjerødt næb. Sparsomme rester af sort skrift under de nedre malerier (evangelistnavnene?) udført direkte på træet, kan antyde, at den ældste staffing kun har været delvis. Måske har der - i lighed med de tidligere omtalte katekismustavler - i storfelterne blot været malet bibelcitater, bortset fra

Fig. 13. Indre, set mod vest. NE fot. 1981. - *Interior looking west.*

det øvre midtfelt, der kan have rummet en Kristusfremstilling, som så er blevet genmalet i 1700'rne.

Tavlens datering fremgår af et notat, som sognepræsten Poul Poulson 1723 har gjort i sin biografi²⁵ over tidligere kolleger i stiftet. Om

Bertel Nielsen (jfr. Æpitafr nr. 1 i Saksild, s. 2434) hedder det, at hans navn kan ses med året 1573 tilskrevet. Denne indskrift har formentlig stået enten på den forsvundne baldakin eller - snarere - på predellaen, der i så tilfælde sammen med den øvrige tavle er blevet staffe-

Fig. 14. Ligbåre med malet indskrift 1745 (s. 2459). NE fot. 1981. - *Bier with painted inscription 1745.*

Fig. 15. Alterkalk fra begyndelsen af 1700'rne, udført af Johan Henriksen Plum, Århus (s. 2452). NE fot. 1981. - *Chalice from the beginning of the 1700's, made by Johan Henriksen Plum, Århus.*

Fig. 16. Alterkalkens knop (jfr. fig. 15) (s. 2452). NE fot. 1981. - *Nodus of chalice (cf. fig. 15).*

ret efter 1723. - Ved anskaffelsen af altertavle nr. 2 blev tavlen anbragt på loftet, men 1926 hentet ned og ophængt i våbenhuset og 1953 flyttet til skibets nordvæg.

2) Den tidligere altertavle (jfr. fig. 9), fra 1911,²⁶ af eg, består af en kraftig portalramme med pilastre og rankesmykket trekantgavl. I buefeldet et maleri, 130,5 X 90,5 cm, udført i olie på lærred, af Kristus i Emmaus, signeret »Anker Lund 1912«. Rammen er bejdset, listen omkring maleriet uægte forgyldt. I fodfeltet et citat fra Luk. 24.31. Maleriet nu ophængt på skibets vestvæg.

Altersølv. *Alterkalk* (fig. 15), antagelig erhvervet kort efter 1700, da det forrige altersæt blev stjålet (jfr. nedenfor) og før 1715,⁶ da det var i sognepræsten Poul Poulsons forvaring. Udført af Århus-guldsmeden Johan Henriksen Plum.

Den 20,6 cm høje kalk har ottetunget fod over tilsvarende, ret bred fodplade; standkanten vandret rillet. På en af foddungerne fæstnet en samtidig, støbt sølvplade med relief af Kristus på korset mellem Maria og Johannes. Skafteleddene er ottekantede, med profilstave ved overgangen til kalkens øvrige dele. Knoppen (fig. 16) er muligvis forarbejdet af en sengotisk; den har spidse, drevne blade på over- og undersiden samt seks rudestillede bosser med profilstave på siderne og på forsiden påloddede, støbte, barokke barneenglehoveder. Stort, glat bæger med profileret mundingsrand. På fodpladen to ens mestermærker for ovennævnte guldsmed (Bøje II, 1982, nr. 5866). En anden foddunge har på undersiden en graveret vægtangivelse: »W.55 Lod 3 q« (dvs. wog 55 lod 3 quintin, kvint).

Tilhørende stor, flad *disk*, med konturlinier på randen, hvorpå graveret Georgskors på en bund af koncentriske linier. Oversidens forgyldning næsten udpudset.

†*Alterscet.* †*Kalk* og *disk* af sølv, nævnt 1613/14,⁵ men 1701 omtalt som stjålet »forgangne år«.†*Kalk* og *disk* aftin, tidligst omtalt i inventariet 1681/82.⁹ 1701 anvendt i stedet for det stjålne sølvsæt (se ovenfor). Endnu nævnt 1715.⁶

Fig. 17. Sengotiske alterstager (s. 2453). NE fot. 1981. - *Late-Gothic altar candlesticks.*

†*Tinflaske* omtalt 1613/14.⁵ 1681/82 noteres, at tinvinflasken var en potte stor.⁹

Vinskummeske, 1910, med stempel for Niels Chr. Søndergaard, Odder, og »11 lødigt«.

Alterkande og *oblætæske*,⁸ 1862, af porcelæn fra Bing og Grøndahl, sorte, med guld kors og -kanter. Ude af brug, i tårnets mellemstokværk.

Alterstager (fig. 17), sengotiske, tidligst omtalt 1613/14,⁵ afløst, svagt rødligt malm, 46 cm høje, hver på tre 5,5 cm høje ben med dyrepoter (»grydeben«), med tydeligt markerede tæer. Et ben på den ene stage er fornyet med et vinkelbøjet jern pånittet foden. Skaftet er blødt profileret med afsæt mellem de tre skarpkantede led. Den ene stage har indridsede, koncentriske linier. Jernlysepig med sidegrene, hvori hul, beregnet til lysepig til to mindre lys.

To nyere *stager* til fem lys; buede arme med kantede led, ottekantet fodplade. Nu ude af brug.

†*Alterbøger*. 1613/14⁵ havde kirken en gradual²⁷ og en salmebog.

†*Røgelsekar*(?). En »ildkasse af malm« er omtalt i inventariet 1828,¹³ men ikke i de foregående. Ifølge Uldall gemtes 1884 et røgelsekar i alterskabet.

Messehagel, nyere, af rødt fløj med guldgalleret kors og kanter. †*Messehagler*. 1613/14⁵ fandtes en hagel af grøn atask, karakteriseret som ubrugelig. 1687¹¹ nævnes, at haglen, af rødt plys, var givet af sognepræsten Caspar Bernhardsen Suhr (jfr. epitaf nr. 1 i Saksild, s. 2433), efter at den gamle nogle år tidligere var blevet stjålet. Den var muligvis identisk med den 1715 omtalte, der havde sølv- og

Fig. 18. Romansk døbefont (s. 2454). NE fot. 1981.
- *Romanesque baptismal font.*

guldgaloner.⁶ 1828 opregner inventariet en hage, der antagelig er anskaffet sammen med og svarende til det ovenfor omtalte ðalterklæde af grønt plys med sølvkors og galoner.¹³ 1841 ønskedes en ny af rødt fløj, der erstattedes af en anden 1896.⁸

Alterskranke, 1862,⁸ med drejede balustre under profileret håndfang, opstillet tværs over koret, men med bue ud for alteret. Oprindelig perlefarvet, 1888 egetræsmalet.²⁸ Den tidligere ðskranke stod i lige linie fra nord- til sydvæg.⁸

Døbefonte. 1) (Fig. 18), romansk, at lys, rødlig granit, en cylinderformet monolit, der er ca. 99-103 cm høj, kummen 74 cm i tv. og 34,5 cm dyb. Ifølge Mackeprang (*Døbefonte* s. 53f., 34of.) udført af samme stenhugger, som er mester for korbuetympanet i Randlev (s. 2465ff.).

Den runde fod er smykket med en trappefri- se i relief, et motiv, der genfindes på oversiden

af kummens mundingsrand samt på en korbue-sokkelsten i Randlev. En kraftig, fladtrykt vulst med indhuggede krydslinier formidler overgangen til den høje kumme, der afgrænses foroven og -neden af et glat bånd. Kummen prydes af en dekoration i lavt relief: Kristus på korset flankeret af syv rundbuede arkader båret af søjler, hvorfra spydblade skyder op mellem buerne. Den primitive Kristusskikkelse står med vandret udstrakte arme og udadrettede fødder på et lille, buet fodstykke. Øjne og mund er hugget som een sammenhængende rille, det lavtsiddende lændeklæde synes at have midtsnip. Den øvre arm på korstræet, i relief, fortsættes opefter med indhuggede linier. Under de to flankerende arkader ses tilsvarende primitive menneskefremstillinger: til højre for Kristus Syndefaldet (fig. 22), hvor Adam og Eva²⁹ griber om kundskabens træ (uden slange), til den anden side en gloriesmykket person med armene bøjet hen foran brystet (fig. 20), måske kirkens værnehelgen som foreslået af Uldall. Under de øvrige arkader ses fire stående, hestelignende dyr, hvoraf en synes græssende, en anden med bagudvendt hoved bidende sig selv i halen. Sidste bufelt rummer en højbenet løve(?) (fig. 21), med menneskeagtigt, kuglerundt hoved. Sorte farvespor ses indvendigt i kummen, trods rensning 1896.⁸ 1828 be-

Fig. 19. Formodentlig romansk *fontefod, muligvis senere omdannet til vievandskar. Opstillet i haven til Rathlousdal (s. 2455). LL fot. 1966. - *Probably Romanesque *base of font, could later have been altered to an aspersionum. Now standing in the garden at Rathlousdal.*

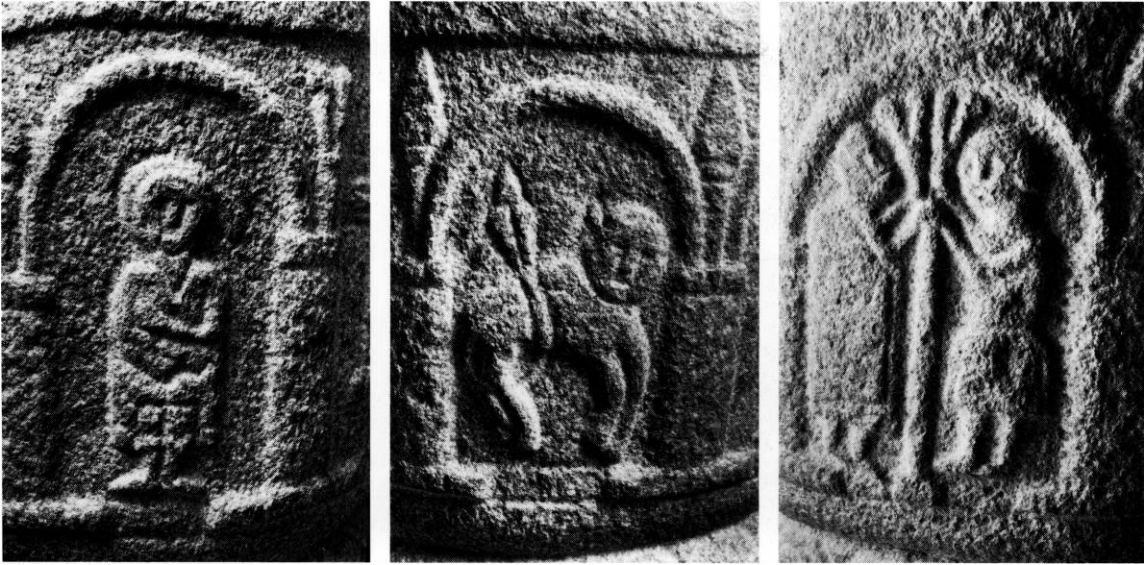

Fig. 20-22. Detaljer fra døbefontens kumme. 20. Gloriesmykket person. 21. Løve. 22. Syndefaldet (jfr. fig. 18) (s. 2454). NE fot. 1981. - Details from basin of baptismal font. 20. Figure with halo. 21. Lion. 22. The Fall.

tragtedes fonten som ubrugelig, da »pladsen var indrettet til kor«¹³ (jfr. Saksild s. 2425). Efter at en ny træfont (nr. 2 nedenfor) var anskaffet, flyttedes stenfonten til våbenhuset, hvorfra den o. 1883 atter hentedes op i koret,⁸ hvor den nu står under korbuens nordre del.

2) (Fig. 26), 1830, af fyr, anskaffet samtidig med den nu forsvundne i Saksild⁷ (s. 2425). Det er en 90,5 cm høj søjle på profileret fod og med en kapitællignende overdel; i dennes midte en fordybning, 24 cm i tv. og 7 cm dyb, beregnet til et $\dagger$ porcelænsfad. Et rundt, hvælvet trælag med øvre, rund plade hvorpå (afbrækket) tap, kan ved hjælp af små træpløkke fæstnes til søjlen. Bemalingen er en gråhvid-blå marmorering, låget indvendig sortmalet. 1883 ønskede synet fonten bortskaffet;⁸ nu i tårnets mellemstokværk.

Dåbsfad, o. 1883,⁸ af forsolvet messing, 67 cm i tv. og med en fordybning midti; glat, med let ombøjet rand. Et stort $\dagger$ tinbækken fandtes i fonten 1715.⁶ $\dagger$ Fadet til døbefonten nr. 2 var 1862 af porcelæn.⁸

Dåbskander 1) Skænket 1953, af sølv, københavnsk arbejde. 2) 1862,⁸ af tin, den ofte anvendte, slanke type med højt optrukket hank og hvælvet låg kronet af kors (jfr. bl.a. Tul-

strup s. 2374). Nu ude af brug. 3) En nyere, hvidmalet vandkande af blik, nu ude af brug, i tårnet.

**Fontefod-vievandskar(?)* (fig. 19). En monolit, af lysrød granit, af form som en romansk fontefod, er muligvis senere omdannet til vievandskar³⁰ og måske opstillet i Nølev våbenhus; nu anbragt, med mundingen opad, på en støbt, bladsmykket plint i Rathlousdals have.

Den runde fod, hvis dimensioner (44 cm høj og 62 cm i tv. forneden) svarer til en almindelig fonts, har en noget forvitret dekoration³¹ i lavt relief, bestående af seks arkader med stavkapitæler og grove baser (jfr. Tunø s. 2394). I arkaderne er forskellige utydelige ornamenter, firblad, ?, (halv) fransk lilje, ?, hjulkors og Georgskors. Det kun 15 cm høje skaft har et svagt hullet ledsaget af spinkle profilstave, herover en kraftig tovtstav samt et glat, øvre led, 35 cm i tv. I monolittens ståflade, 62 cm i tv., er formodentlig sekundært hugget en fordybning 48 cm i tv. og 23,5 cm dyb, uden afløbshul, hvorved den formodede oprindelige fontefod har kunnet tjene som vievandskar, antagelig anbragt fritstående på en søjle eller lignende. - Kjeld Bønnelycke nævner i sin Hads

Fig. 23. Prædikestol og lydhimmel fra o. 1625-40 (s. 2456). NE fot. 1981. - *Pulpit and sounding board c. 1625-40.*

herredsbeskrivelse fra 1873-76,³² at der i Nølev våbenhus findes et vievandskar fra den katolske tid.³³ Måske overflyttet til Rathlousdal o. 1880.

Prædikestol og himmel (fig. 23), o. 1625-40, formodentlig fra samme værksted som har leveret arbejder til bl.a. Storrिंग (s. 2073) og flere kirker i Hads herred.³⁴ Stolen har fire fag mellem hjørnebøjede, kannelerede pilastre med profilkapitæler og -baser. Storfelternes arkader (fig. 24) er smykket med attisk slyngbånd, hel-

og halvrosetter og i sviklerne fantasifugle og blade i fladsnit. Gesimsens omløbende lister har tandsnit, æggestav, glat frisebånd, profillister og smal perlestav. Den kvartrunde postamentbjælke over den glatte, omløbende fodliste er ganske som i Storrिंग prydet med bladværk i fladsnit. Under hjørnerne sidder englehoveder, hvoraf ét er fornyet ligesom ét af de kartouceformede hængestykker med roset og blomster. Ottekantet bærestolpe. Den samtidige lydhimmel svarer til Storrings, dog er kartoucestopstykkerne noget højere; flere er fornyet ved en restaurering 1936.³⁵ Gesimsens komponenter er en gentagelse af stolens, kun er hængestykkerne udsavede. Lydhimmels underside er listet delt i seks felter omkring midtroset. Omkredsens randliste har et indsnit, der viser, at himlen også oprindelig var anbragt på nuvæ-

Fig. 24. Prædikestolsfelt med maleri af evangelisten Lukas (jfr. fig. 23) (s. 2457). NE fot. 1981. - *Panel of pulpit with painting of Luke the Evangelist (cf. fig. 23).*

Fig. 25. Salmenummertavle nr. 4, fra 1800'ernes senere del (s. 2458). NE fot. 1981. - Hymn board no. 4, from the latter part of the 1800's.

rende plads. Opgangspanel fra 1936, da stol og himmel blev restaureret af Povl Jensen.

Ved denne lejlighed fjernedes en nyere, hvid overmaling med grå bundfelter og blå detaljer, og den oprindelige staffering blev rensset og repareret. På stolen lå som grunding en rødbrun farve, muligvis okseblod. Under arkaderne er på brun baggrund malerier af de fire evangelister. De er antagelig udført af samme mester, som har malet bl.a. prædikestolene i Randlev og Odder (s. 2482, 2556), med anvendelse af de samme forlæg,³⁶ en apostelserie, hvor attributterne er blevet udskiftet med evangelisternes. Således har f.eks. forlæggets Simon faet sin sav ombyttet med en fjerpen, givet i hånden på Lukas (fig. 24), der tillige ved fødderne er blevet forsynet med malerens egen udgave af dyretegnet, oxen; på samme måde har Bartolomæus' kniv måttet vige for Marcus' pen.

Over evangelisternes hoveder er med hvide versaler malet navnene, fra øst: »S. Matth., S. Marci, S. Lvcc.(!), S. Ioan.« De oprindelige, opmalede indskrifter står med hvid fraktur på sort bund, på lydhimlen: »Gudtz ord er Lef-

fuindis oc krafftigt Oc skarpere end noget tue-egget Suerd oc Som Trenger igienem. Hebræ. 4 v. 12«. På stolens frise: »Ditte(!) Rigens Euangelium Skal prædickes i den Gandske Verden, till ett Vindisbyrd(!) offuer Alle folck, Matth. 24. v. 14« På postamentlisten: »Sandelige Jeg siger eder. Der som Nogen holder dit(!) min Ord, hand skal icke See Døden euindelige. Ioh. 8. v. 51.« Stolens brogede staffering omfatter grønt på slyngbånd, rødt og blå i kannelurerne på de gyldne pilastre, blå bund for postamentbjælkens og hængestykkernes gyldne detaljer. Englehovederne har brunt hår, grønt og guld på vingerne. - Lydhimlen har en tilsvarende staffering, dog synes undersiden at have stået uden farver, indtil man i 1700'rne foretog en generel reparation med tilmalinger. Undersiden fik da blågrå felter omgivet af hen-

Fig. 26. Døbefont nr. 2, fra 1830, af marmoreret træ (s. 2455). NE fot. 1981. - Baptismal font no. 2, from 1830, of marbled wood.

holdsvis en hvid, en grøn og en brunmarmoreret ramme; i sidstnævnte ses versalerne »E I (eller F?) S«, måske en malersignatur(P). - 1854 ønskede synet prædikestolen malet og forgyldt,⁸ 1888 befriet for perlemaling.²⁸

Stolestader, o. 1936 omdannet af et stoleværk, formodentlig fra o. 1857, da synet ønskede staderne fornyet, indelukket, dvs. forsynet med døre, og malet.⁸ De glatte gavle er afsluttet af profilliste, der har afløst en tilsvarende buet (jfr. fig. 5,6). De to øverste gavle i hver side havde i stedet kraftige, drejede topspir. Fyldingsdørene var lave. 1862 var der ialt 29.⁸

Præstestol, fra slutningen af 1800'rne i nygotisk stil, opstillet i korets sydøsthjørne. 1862 stod ↑præste- og ↑degnestolen ved indgangen til koret⁸ *Bord og stol*, o. 1900, opstillet i sakristiet.

Pengeblok, fra begyndelsen af 1800'rne og svarende til Saksilds (s. 2428), antagelig den blok til »tavlepengene«, der er omtalt 1828.¹³ Opstillet ved orglet. En blik-pegébøsse, fra o. 1900 er nu ude af brug, i tårnet. 1618 anskaffedes en lås til ↑»almissekisten«.⁵

↑*Pulpitur*, ifølge Danske Atlas³⁷ bekostet 1625 af to bymænd, Anders Jensen og Erik Jacobson. Ifølge et ældre fot. (fig. 5) havde panelet da rektangulære fyldinger og tætprofileret gesims og var opstillet vestligt langs skibets nordvæg.

Orgel, bygget 1937 af A. C. Zachariasen, Århus.³⁸ Et manual med seks stemmer: Quintatin 16', Principal 8', Gedakt 8', Gemshorn 4', Nazardquint 2⅓', Flautino 2'; svelle. Pneumatisk traktur og registratur, keglevindlade. Skænket af organist Ane Albech. Orgelhus i nybarok stil med facader i syd og øst. I hver af facaderne findes et midttårn med attrappiber af sølvbronceret zink, flankeret af lydåbninger med sprosseværk (jfr. det nyromanske orgelhus fra 1929 i Gosmer, Hads hrd.). Opstillet på gulvet i skibets nordvesthjørne.

**Orgel*, bygget o. 1890-1903 af Frederik Nielsen, Århus. Leveret til kirken 1907 af A. C. Zachariasen, Århus. Ét manual med fem stemmer. Mekanisk aktion, sløjfevindlade.³⁹ I skibets nordvesthjørne.⁸ Siden 1941 i Lild kirke, Tisted amt.⁴⁰

Fig.27. Model af ↑klokkestabel (s. 2442). NE fot. 1981. - *Model of former bell-frame.*

Salmenummertavler. 1) (Jfr. fig. 9), o. 1900, af fyr, med halv søjler på de lodrette rammestykker samt svejftet topbrædt. Hvide skydebrækker med sorte tal. Ophængt på triumfvæggens nordre del. 2-4). I tårnets mellemstokværk er opstillet tre tavler, formodentlig fra 1800'rnas senere del, nu ude af brug: To ens, rektangulære, sortmalede, beregnet til kridtnumre, og en lidt enklere end nr. 1; på hjørnerne har den haft cirkulære ornamenter. Sortmalede frakturindskrifter: Brudevielse - For Prædiken - Liigbegængelse - Efter Prædiken«. Beregnet til indskudstalbrækker (fig. 25).

Lysekroner. 1-2) 1959, to ens, niarmede barokkopier svarende til Saksilds, leveret af kunstsmedemester Knud Eibye, Odense. På midtskiven stemplet: »O. F. 1959«. Ophængt i skibet. 3-4) 1984, to ens, femarmede, ophængt i koret. 5-6) (Jfr. fig. 5) o. 1918,⁴¹ to ens, bestående af brede metalbånd pyntet med Georgs-

kors og med nedhængende ledningsguirlander, hvori pærerne er ophængt. Ude af brug, i tårnets mellemstokværk.

En smedet *†jernlysearm* i renæssancestil lå 1907 på loftet.¹⁶

Ligbåre (fig. 14), 1745, affyr, 53 cm høj med regnet den profilerede liste omkring båret, 255 cm lang til bærestængernes facetterede endeknop og 72 cm bred. Den har fire affasede stolpeben, hvert støttet af tunget udsavede sidebrædder samt for enderne af bølget udsavet tværbrædt. Sortmalet, med hvide kanter på sidebrædderne og hvidmalet indskrift, store skønskriftsbogstaver og kursiv, på sidelægterne: »Nørlov Kirkes Liig-baare« og »Anno 1745«. Anbragt i tårnet. En *†ligbåre* er nævnt i inventariet 1687.¹¹

Jordpåkastelsesspade, 1859,⁸ med drejet, sortmalet skaft.

Klokke, »1872«, »omstøbt paa Frederiksværk ved I. C. Krog«; 68 cm i tv. Indskrift med reliefversaler på klokkelegemet og slagkanten, om halsen en reliefbort med masker mellem bladvolutter, på klokkelegemet tillige et 8 cm højt krucifiks. *†Klokker*. 1) Ved klokkeskatten 1529⁴² afleveredes en klokke, der med »aljernfang« (ophængt) vejede 1½ skippund. 2) 1613/14⁵ havde kirken én klokke, der ifølge regnskaberne hang i »tårnet«, 1681 i kirkens vestgavl,⁹ men seks år senere i en klokkestabel på kirkegården¹¹ (jfr. s. 2442). 3) Omstøbt i Randers⁸ 1833,⁴³ da den »havde taget skade«,⁷ hang 1862 i en *†klokkestabel* på kirkegården.⁸

Klokkestol, 1952 af eg, til én klokke.

KILDER OG HENVISNINGER

LA Vib. Præstearkiv: Saksild-Nølev div. dok. 1741-1909 (C 375-25). - Saksild-Nølev liber daticus 1844-1910 (C 375-20). - *Ved embedet*: Synsprotokol 1926 ff. Udtog af den ældre, forsvundne protokol, ved Esther Tromborg, stillet til rådighed af Villy Engmann. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed s. 37-39 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650-51.

NM 2. afd.: Håndskrift: F. Uldall: Om de danske Landsbykirker III, 1884 og 1894, s. 91-93. - Indberetninger ved Chr. Axel Jensen 1907 (Bygning og inventar), Povl Jensen 1935 og 1937 (prædikestol),

Mogens Larsen 1979 (altertavle), Vibeke Michelsen 1980 og 1981 (inventar og gravminder), Kurt Nødergaard 1982 (altertavle) og Kjeld de Fine Licht 1984 (bygning under restaurering). - Udskrifter af de gennemgåede arkivalier findes i NM 2. afd. - Bygning ved Kjeld de Fine Licht, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen, orgel ved Ole Olesen. Redaktionen afsluttet 1984.

Tegninger og opmålinger. *NM 2. afd.*: Snit af døbefont ved C. M. Smidt 1916. - Opmåling af orgel ved M. B. Fritz 1936. - Plan og snit af kirken ved Karen Vium Jensen og Preben Skaarup 1972. *Kgl. Bygn. insp. Århus*: Diverse tegninger fra H. P. Nielsens tegnestue (bl.a. varmeanlæg, redskabsbygning, restaurering).

Litteratur: Odder Dagblad 30. maj 1952. MeddÅSt. 1984, s. 119. Se desuden s. 2436.

¹ Kronens Skøder II, 605

² I koret er foruden tre småstumper af kistebeleslag og nogle uglaserede lerkarskår fundet blyspodser og enkelte småskår af middelalderligt vinduesglas, her iblandt et stykke gennemfarvet blå glas og et lille skår af afklart, grønligt glas med rest af grisaillemaleri. Desuden en gulvflise af rødbrændt ler uden glasur (19 X 19 X 6 cm). Disse sager nu i NM 2. afd. (inv. nr. D. 51-59/1984)

³ Mønterne opbevares i Den kgl. Mønt- og medaillesamling, NM (F. P. 2948 (1966) og 4265 (1985)).

⁴ Den »jynovn« eller dysse, som MarmDan. II, 166 omtaler »straks Norden for« kirken, lå flere hundrede meter borte i nordøstlig retning og sløjfedes ved midten af forrige århundrede. NM 1. afd. sognebeskrivelse 1903, nr. 6.

⁵ RA. DaKanc. Seks års kirkeresk. 1620 (B 184 e).

⁶ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700 ff. (C 3. 1166 ff.).

⁷ LA Vib. Århus amts søndre provsti. Synsprotokol 1817 ff. (C 30.1-2).

⁸ LA Vib. Hads-Ning herreders provsti. Synsprotokol 1842 ff. (C31.1-4), jfr. embedets synsprotokol.

⁹ RA. Rtk. rev. rgs. Århus stifts kirkeresk. 1680-94.

¹⁰ ØJyHjemst. XIV, 1949, s. 41.

¹¹ LA Vib. Århus bispearkiv. Hads herredsbog 1687 (C 3.1104).

¹² En model af klokkestablen, udført af F. Krei, er 1953 af graver F. Engmann skænket til kirken og placeret i tårnets mellemstokværk (fig. 27).

¹³ LA Vib. Rathlousdal og Gersdorffslund. Forsk. sager 1741-1912 (G 332.31).

¹⁴ Korrespondance i NM 2. afd.

¹⁵ Bogstaverne og tallene er i dag løst ophængt i tårnets mellemstokværk.

¹⁶ Således iagttaget af Chr. Axel Jensen 1907.

¹⁷ En stejle, formentlig herfra, i Købstadmuseet Den gamle By (inv. nr. 447:51).

¹⁸ Jfr. Ebbe Nyborg: Mikael's-altre, i hikuin 3, 1977, s. 157-82, især s. 165 ff. og note 39 s. 179 f.

¹⁹ Sml. Erik Skov og Verner Thomsen: Bernt Notkes altertavle i Århus domkirke, i Nationalmuseets Arbejdsmark 1981, s. 126 ff.

²⁰ DK. Maribo, Kunsthistorisk oversigt s. 1590.

²¹ Paralleller i Græshave 1581, Landet og Torslunde, begge 1582; DK. Maribo s. 368, 377, 862.

²² Chr. Axel Jensen: Altertavlen i Landet Kirke, i Lolland-Falsters hist. Samfunds Aarb. XIX, 1931, s. 1-6. - De øvrige katekismustavler i Århus amt har en anden udformning, repræsenteret eksempelvis af Framlev s. 2046.

²³ Predellaen var adskilt fra tavlen, hvis nedre profilister var afskåret i linie med pilastrene; suppleret ved restaureringen.

²⁴ På bagsiden af den nederste, nordre fylding en delvis udvisket blyantsindskrift: »IA Ingerslev / ... til 1. Oct. / 1764 [formodentlig fejl for 1784, det år ovennævnte sognepræst afsluttede sin gerning] og M Sommer / ... / 1788«.

²⁵ Poul Poulson: Catalogus sive Recensio Pastorum ... ad finem Anni MDCCXXIII, Kbh. 1727, s.91.

²⁶ Ifølge korrespondance i NM 2. afd.

²⁷ For den katolske kirke en ritualbog med noder til de sange, koret synger under messen; senere betegner den en bog med visse sange sunget mellem epistel og evangelium.

²⁸ LA Vib. Præstearkiv: Saksild-Nølev liber daticus 1844-1910.

²⁹ Personerne er, ganske usædvanligt, fremstillet påklædte, jfr. Randlev s. 2489, note 30.

³⁰ Se Anne Marie Skovfoged: Sten- og billedhuggerarbejder i Rathlousdals have, Århus 1982, s. 22 f.

³¹ I fodens nedre rand et 7 cm stort, lappet skår.

³² Hads Herred før og nu, Aarhus u. år, s. 80.

³³ Ikke omtalt af Uldall 1884.

³⁴ Af C. A. Jensen: Snedkere, s. 87 med note, tillagt Peder Jensen Kolding som ungdomsarbejde sammen med Halling og Falling lydhimmel, se imidlertid Storrø (s. 2070), som Nølev-stolen er mest beslægtet med.

³⁵ Alle tandsnit er rekonstrueret, dels efter spor, dels efter tilsvarende i Randlev; jfr. fotos i NM 2. afd.

³⁶ Stik af Jacques van Gheyn efter Karel van Mander I, serien fra o. 1607 (Kobberstiksaml., mappe 96).

³⁷ IV, 1768, s. 246.

³⁸ Zachariasen: Orgelfortegn.

³⁹ Samme nævner et orgel med fire stemmer leveret til Nølev kirke 1907, men da stemmeantallene ofte er unøjagtigt angivet i fortegnelsen, udelukker dette ikke, at orglet leveredes med fem stemmer.

⁴⁰ Yderligere oplysninger findes i Orgelreg.

⁴¹ Ifølge kirketjeneren da byen fik elektrisk lys.

⁴² RA. Rgsk. ældre end 1559. Liste over indkrævede klokker 1528-29. 108 A.

⁴³ Formodentlig af klokkestøberen P. P. Meilstrup, der har leveret flere klokker til egnens kirker (t. eks. Tulstrup, s. 2376 og Saksild, s. 2432).

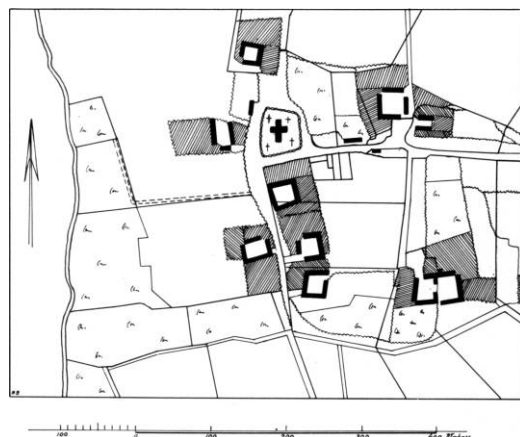

Fig. 28. Nølev 1:10000. Målt 1793 af A. Haar. - *Map of the village.*

SUMMARY

The small church, without any outstanding details, was probably built around the year 1200 of field stones with ashlar at the corners and openings. About 1500 a porch was added in front of the south door, and it is possible that the construction of a tower was initiated at round about the same time. The present tower, however, dates from 1952. The sacristy at the gable end of the chancel is mentioned for the first time in 1716.

A fragment of a wall-painting of St. Michael the dragon slayer from 1300-50 was revealed on the rood screen, this was however white-washed over again. - The altarpiece, donated in 1573, is an example of the so-called catechism tablet. The original painted texts had to give way to primitive paintings in the 1700's. A Communion table front with pampre painted decoration from 1520-50 is now in Odder museum. The wooden pulpit from 1625-40 comes from a workshop which produced quite a few items for churches in this district. Among the earliest church furniture is the Romanesque barrel-shaped baptismal font of granite with its simple representations of figures, executed by the same craftsman who made the chancel arch tympanum in Randlev.